

Moderne herverdeling (work in progress, niet citeren)

Theorie voor (her)verdeling van welvaart

Jurgen van der Heijden, Eric Laken, Alexander Schütte

Samenvatting van Moderne herverdeling

Bij alles wat zij doen verdelen mensen middelen over doelen. Dit brengt voordelen aan hen en aan maatschappelijke belangen, zoals mobiliteit of natuur, maar ook nadelen. De voor- en nadelen zijn vaak niet efficiënt en rechtvaardig verdeeld, vandaar dat middelen worden ingezet om dit recht te trekken. Deze herverdeling vindt vooral plaats door centrale instanties: overheid, verzekeraars, vakbonden en werkgeversverenigingen, de rechter. Dat is duur; alternatief vormen de talloos veel geïntegreerde, lokale en regionale projecten waarin burgers, bedrijven en overheden samen komen tot een zeer fijnmazige verdeling van middelen. Er zijn minder uitschieters in voor- en nadelen, en veel daarvan worden ter plekke verevend, waardoor minder noodzaak voor centrale herverdeling. Moderne (her)verdeling is een nieuwe interpretatie van het werk van al die mensen binnen regionale netwerken. Welke kennis, theoretisch en praktisch, levert deze interpretatie op?

Moderne herverdeling

Theorie voor (her)verdeling van welvaart

1. Inleiding

De lusten en lasten komen in de samenleving niet altijd op de beste plek terecht. Zo verdienen sommige mensen heel veel en anderen te weinig, of lijdt het klimaat onder menselijk handelen. Belastingen en uitkeringen kunnen dat recht trekken door herverdeling, maar dat zijn zware, centraal gestuurde instrumenten met veel kosten. Alternatief voor deze top down herverdeling is bottom up herverdeling, waar bijvoorbeeld klimaatadaptatie en welzijn elkaar op een waterplein onderling versterken. In een samenleving waarin ongeveer de helft van wat mensen jaarlijks verdienen wordt herverdeeld, kan deze bottom up herverdeling een aanzienlijk verschil maken.

In de wijk Velletri in Oudenbosch ligt een groot speelplein dat toe is aan een opknapbeurt en kan zorgen voor meer welzijn voor meer mensen. Het verdiept leggen van dit plein kan maken dat het ook een waterberging wordt, noodzakelijk vanwege de klimaatadaptatie. Het verdiept leggen betekent vertraging van de afvoer van hemelwater. Daardoor zal de gemeente een investering vermijden van € 260.000-. in een grotere pijpleiding voor het verruimen van de capaciteit van waterafvoer. Het waterplein kan bekostiging ontvangen vanuit dit geld. Dit is een kans om tegelijk het plein als speelplein beter te maken en het waterbeheer aan te passen aan klimaatverandering. Er liggen met andere woorden kansen op meekoppelen tussen welzijn en klimaatadaptatie.

Oud voorbeeld van meekoppelen zijn waterleidingduinen. Met behulp van inkomsten uit drinkwater worden gebieden in stand gehouden die belangrijk zijn voor waterkering, natuur en recreatie. Nieuw is de gedachte om in de ondergrondse watervoorraden in dit duingebied ook warmte en koude op te slaan. Dan komen er extra inkomsten uit energie, terwijl het betrokken energiebedrijf zal meedelen in kosten van onderhoud van het gebied. Dat helpt bij het behoud van stevige duinen die onder meer nodig zijn voor waterkering.

Naast waterleidingduinen zijn er niet zoveel voorbeelden van meekoppelen met een lange historie, maar is er vooral sinds dertig jaar een gestaag groeiende reeks nieuwe voorbeelden. Meekoppelen lost problemen decentraal op, waardoor minder centrale voorzieningen nodig zijn om welvaart te herverdelen. Die voorzieningen, zoals de overheid, zijn over het algemeen erg duur en meekoppelen kan zorgen voor besparing daarop. Verder geeft meekoppelen aan veel mensen kansen om mee te doen, zoals rond het waterplein, en dat is gunstig voor een rechtvaardige verdeling van welvaart.

Wij hebben onderzocht hoe meekoppelen bijdraagt aan een andere verdeling en herverdeling van welvaart. Als begin laten we zien wat meekoppelen is. Daaruit leiden we af dat anders denken mogelijk is over verdeling en herverdeling. Om dit te onderbouwen laten we vervolgens zien hoe meekoppelen leidt tot meer welvaart, waardoor er meer te verdelen is, en waardoor een andere herverdeling mogelijk is. De conclusie gaat in op meer economische efficiëntie en rechtvaardigheid van een andere, moderne herverdeling.

2. Meekoppelen

Veel patiënten voelen zich beter bij verzorging in de eigen woning. Deze *woonzorg* scheelt geld, omdat het bespaart op zorg in een instelling. Veel bewoners beleven hun woning beter wanneer zij weten dat zij daar zorg kunnen ontvangen, en daar langer kunnen blijven wonen. Dit *zorgwonen* betekent meer woonkwaliteit en kan geld opleveren via een hogere woningprijs. Wonen heeft een positief effect op zorg en andersom; dat is meekoppelen. Een heel oud voorbeeld daarvan is een dijk gebruiken om een weg op te leggen. Minder vaak wordt wegaanleg gebruikt om een dijk te realiseren. Ten zuiden van Gouda was een randweg gepland naast een dijk, die naar deltahogte moest. Dit is in een enkel bouwwerk gecombineerd. Misschien wel het sterkste voorbeeld van meekoppelen zijn groene daken.

Hoewel duurder dan een gewoon dak gaat een groen dak veel langer mee. Er is sprake van een business case, want het loont, maar deze business case gaat veel verder. Om te beginnen zitten bij de prijs inbegrepen extra waarden voor de bewoner en voor de buurt: beide hebben minder last van geluid en van hitte. Dit kan schelen in geld voor airconditioning, waardoor nog minder energie, geluid en minder uitstoot van CO₂. De kwaliteit van de omgeving gaat omhoog en de biodiversiteit. Geld levert dit niet op, tenzij de overheid budget heeft tegen hittestress en voor leefomgevingskwaliteit en biodiversiteit. Dan kan de overheid dat budget elders inzetten en wint de samenleving. Al deze waarden zitten meteen in de business case, maar dit gaat nog verder.

Een groen dak kan water vasthouden wat veel geld kan schelen voor riolering. Op een groen dak leveren zonnepanelen meer elektriciteit, omdat het de panelen afkoelt, en al helemaal als dit dak ook water vasthoudt. Een groen dak kan dienen voor stadslandbouw, en natuurlijk voor een dakterras, ook voor de horeca. Dit kan allemaal geld in het laatje brengen, terwijl daarnaast een bijdrage wordt geleverd aan waarden als klimaatadaptatie, gezondheid en meer kwaliteit van de leefomgeving. Voor die doelen heeft de overheid budgetten en groene daken geven de overheid de kans om die budgetten zeer gunstig in te zetten, want met veel effect voor weinig geld.

Een overheidssubsidie voor groene daken draagt tegelijk bij aan waterhuishouding, klimaatadaptatie, biodiversiteit, gezondheid en leefomgevingskwaliteit. Dit terwijl de overheid niet alles hoeft te betalen, want de gesubsidieerde partij betaalt het grootste deel zelf. Er ontstaat een zwaan kleef aan effect van positieve effecten, die elkaar versterken. Dat is meekoppelen, maar het zou een misverstand zijn om alleen naar positieve effecten te kijken. Zo gaat wonen ten koste van vrije ruimte en brengt drukte met zich mee, zoals geluidsoverlast. Stenen dragen bij aan hittestress, en drukte kan het welzijn van sommigen verminderen. Kortom, negatieve effecten zijn niet te vermijden en dat vraagt om maatregelen.

Veel, niet alle van de maatregelen gericht op het verminderen van negatieve effecten kunnen worden opgenomen in een reeks van onderlinge versterking met positieve effecten, meekoppelen. Denk aan meer groen in de wijk dat een middel is tegen geluidsoverlast en hittestress, en voor veel mensen hun welzijn kan verhogen. Zo kan meekoppelen negatieve effecten mitigeren en compenseren. Andersom heeft soms misschien al een reeks positieve effecten geholpen om een omgeving te creëren die veerkrachtig genoeg is om negatieve effecten op te vangen. Denk aan de aanwezigheid van water dat kan dienen voor koeling en recreatie. Voor zover dit niet lukt, is financiële compensatie aan de orde, en die kan geheel of gedeeltelijk betaald worden uit de positieve business case van meekoppelen.

De dominante wijze van productie in de samenleving is specialisatie, ook wel bekend als functionele differentiatie. Die richt mensen op een enkel beoogd effect om inkomsten mee te genereren; denk aan aanleg van een dak, landbouw of wateropslag, alle los van elkaar. Naast het beoogde effect zijn er neveneffecten, externaliteiten, negatief en positief. Negatieve externaliteiten hebben in politiek en recht steeds veel aandacht gehad, denk aan de strijd tegen ongelijke lonen, ongezonde arbeidsomstandigheden en vervuiling van het milieu. Positieve externaliteiten hebben nooit veel aandacht gekregen, hoewel veelzeggend is dat recent vissers verplicht zijn om hun bijvangst niet meer overboord te zetten, maar om daarvoor een markt te zoeken. Dit betekent 'internalisering van een externaliteit' en dat past bij de actuele roep van velen binnen de samenleving om integratie.

Zeker actieve burgers zijn in staat tot integratie zoals markt en overheid dat niet kunnen. Wat deze burgers doen, is het verbinden van doelen aan positieve neveneffecten. Dat is in de economische en

ook in de bestuurskundige en bedrijfskundige theorie een onbekend fenomeen. Positieve neveneffecten zijn eigenlijk in alle theorieën steeds vergaand onderbelicht gebleven, en vestigen nu de aandacht op zich. Actieve burgers weten daaruit winst te halen, en weten daarmee ook te compenseren voor negatieve neveneffecten. Daarmee boren zij een aanzienlijk economisch potentieel aan, en niet alleen zij. Er zijn bijvoorbeeld in de sectoren water en natuur talloos veel voorbeelden waarin partijen als Rijkswaterstaat, waterschappen, natuur- en landschapsbeheerders en boeren vergaand resultaten boeken met het koppelen van tal van effecten. Zij noemen dit ook wel meekoppelen.

Integraal handelen is bijna een modewoord¹. Als zovelen dat gebruiken, dan hebben zij daarbij een gevoel van urgentie. Zij voelen aan dat een besluit over bijvoorbeeld water niet los staat van onder meer klimaat, gezondheid, bodem, natuur, wonen en nog veel meer. Effecten spelen op elkaar in en het is niet langer mogelijk om effecten af te doen als neveneffecten, omdat van grote waarde is om rekening te houden met hun doorwerking. In die doorwerking hebben zij weer tal van effecten. Dat zet zich voort en het is onzin om te spreken van neveneffecten. Het zijn effecten die op elkaar inspelen, positief en negatief, en dat betreft integratie. Meer precies is integratie het resultaat van het proces waarin positieve effecten elkaar onderling versterken en langs die weg negatieve effecten kunnen mitigeren en compenseren. Integratie is het resultaat, meekoppelen het proces.

3 Verdeling en herverdeling

3.1 Inleiding

Klimaatadaptatie door middel van een waterplein in plaats van een grotere afvoerleiding zal in de casus speelplein Velletri kansen creëren voor meer welzijn. Meekoppelen zorgt voor een decentrale oplossing van problemen waardoor meer geld te besteden is. De welvaart groeit en het soort oplossingen maakt dat allen in de buurt daarvan kunnen profiteren. Bovendien hoeft in dit geval de gemeente minder een beroep te doen op middelen om te helpen met problemen als klimaatadaptatie en welzijn. Zo daalt het beroep op de overheid om welvaart te herverdelen en dat scheelt aan kosten daarvoor die vaak hoog zijn.

Economen spreken van de allocatie van middelen en van de verdeling van welvaart die daaruit volgt. Voor zover die verdeling economisch niet efficiënt is, of moreel onrechtvaardig, zijn diverse mechanismen in het leven geroepen om de welvaart te herverdelen. De markt heeft daarvoor mechanismen, zoals overleg tussen werkgevers en werknemers. Ook biedt de markt verzekeringen en pensioenen aan die zorgen voor herverdeling. De markt doet dit echter imperfect en de overheid is nodig om bijvoorbeeld verzekeringen en pensioenen verplicht te stellen, en daarvoor zelf ook zorg te dragen. Verder gebruikt de overheid belastingen om te zorgen dat mensen met te veel voordeel betalen voor mensen en maatschappelijke belangen die te weinig krijgen, of nadeel ondervinden. Om nadeel te voorkomen, mitigeren en compenseren tenslotte handhaaft de overheid het recht op nadeelcompensatie, vaak in de vorm van schadevergoeding.

Kenmerkend voor de mechanismen die markt en overheid bieden voor herverdeling is dat zij deze langs centrale, financiële weg laten plaatsvinden. Mensen dragen lokaal geld af aan een centrale instantie, die dit geld weer lokaal uitkeert om onevenwichtigheden te herstellen. Deze U-bocht van lokale bron naar lokaal doel, en via een centraal orgaan, is duur vanwege dit orgaan. Dat brengt kosten met zich mee, zeker 15% van het bedrag dat wordt herverdeeld, en bovendien is de vraag of zo'n centraal orgaan wel de beste lokale bestemming van geld kent; duur is ook als geld lokaal verkeerd terecht komt. In geval van het voorbeeld van het waterplein in Velletri zal in elk geval minder geld voor klimaatadaptatie via de U-bocht gaan, omdat het waterplein geld scheelt en dus niet via deze bocht uitgekeerd hoeft te worden. Dit geldt ook in het voorbeeld BuurT-Thuis Diamondiaal². Die case laat zien dat door het verkennen van koppelingen op lokaal niveau, de U-bocht voor herverdeling via het centrale niveau niet nodig is. Afwegingen zijn eenvoudiger te maken door de nabijheid van partijen.

¹ Zie bv. de NOVI.

² Door respondenten geautoriseerde verslagen van deze casus en van de casus Velletri staan met een meer uitgebreide casusbeschrijving op (www.thinkspot.info)

3.2 BuurT-Thuis Diamondiaal

Het project BuurT-Thuis Diamondiaal is gericht op het vergroten van de zelfredzaamheid van statushouders die een bestaan opbouwen in de Nederlandse samenleving. Zij komen door dit project eerder uit een uitkering. Daarnaast is aan de woon- en werkgemeenschap zo vorm gegeven dat deze slim en efficiënt omgaat met grondstoffen, energie en afval. Voor het project is de wooncoöperatie Diamondiaal opgericht. In deze casus liggen veel kansen op meekoppelen en daarmee op een andere verdeling en herverdeling van welvaart. Het concept is gericht op het zo laag mogelijk houden van de woon- en energielasten en lasten voor nutsvoorzieningen voor de bewoners. Door deze kosten laag te houden blijft er geld over om te investeren in een eigen (collectieve) onderneming.

Het project beoogt om statushouders eerder uit een uitkering te laten komen. Daarmee bespaart de gemeente op uitkeringen. Daarnaast bespaart de gemeente geld, omdat dit concept een oplossing is voor de huisvestingsopgave voor statushouders die gemeenten hebben. Voor die opgave moeten woningen beschikbaar zijn. Bovendien bespaart de gemeente op de subsidie voor het huisvesten van statushouders, omdat het project is gericht op het zo laag mogelijk houden van de woonlasten. Tevens heeft de gemeente geen kosten voor het aanleggen van openbare nutsvoorzieningen (riolering). Deze worden op het perceel door het project zelf aangelegd. De gemeente zou kunnen mee-investeren met het budget dat wordt bespaard op uitkeringen. Dan dient zij die toekomstige uitgaven wel te verdisconteren naar nu. De besparingen op andere budgetten zouden kunnen worden aangewend als investering in dit project. Ook het waterschap bespaart kosten, omdat er vanuit het perceel geen vervuild water wordt afgevoerd dat dient te worden gezuiverd.

Doordat de deelnemers kunnen werken aan een leef- en werkomgeving waarvan zij de inrichting zelf kunnen bepalen, zal naar verwachting hun welbevinden stijgen. Bijgevolg is een daling van kosten voor gezondheidszorg te verwachten. Dit levert een voordeel op voor zorgverzekeraars. Het perceel wordt aangesloten op het elektriciteitsnet, maar voorziet in principe in de eigen energievoorziening. Dit wordt gerealiseerd door zonnepanelen op de woningen en gebouwen voor elektriciteit en een houtpalletinstallatie en zonnecollectoren voor verwarming. Er is dan ook geen aansluiting op het gasnet.

Met Staatsbosbeheer worden gesprekken gevoerd voor het beheren van een stuk bos aangrenzend aan het perceel. Daarmee gaan de kosten voor beheer van bos omlaag. Daarnaast wordt met het overdragen van het beheer werkgelegenheid bij de doelgroep gecreëerd. Door het laag houden van de woon- en energielasten en lasten voor nutsvoorzieningen kunnen de deelnemers sparen om op termijn de woning te kopen. De deelnemers hebben bovendien de mogelijkheid om een eigen aanpak van problemen te ontwikkelen op lokaal niveau. Een aanpak die aansluit op de eigen ervaringen en daarmee een eigen passende oplossing. Door de opbrengsten van de aanpak middels (sociaal) ondernemerschap weer te investeren in de lokale economie wordt lokaal extra welvaart gecreëerd. Daarmee blijft die behouden voor de lokale gemeenschap.

Dit project is een voorbeeld van een meervoudige business case waarin naast economische baten ook maatschappelijke waarden worden gerealiseerd. In deze business case zijn de maatschappelijke en economische treden van nu en later reeds ingezet. Dat zijn de treden welzijn, gezondheid, duurzame gebiedsontwikkeling naar energietransitie en klimaatadaptie. Om die meervoudige business case voor de toekomst sluitend te krijgen is noodzakelijk dat private en publieke partijen participeren en samenwerken.

3.3 Vergelijking

Decentraal vindt de productie plaats van een toenemend aantal producten en diensten waarvan we gewend zijn dat die centraal worden geproduceerd. Welvaart wordt gecreëerd op plek en die wordt daar voor een deel meteen ook verdeeld. Meekoppelen betekent een andere wijze van productie. Deze onderscheidt zich op minstens zes manieren van de wijze van productie die zeker de afgelopen honderdvijftig jaar dominant is geweest:

1. *Gebruik maken van de tijd*

Een waterschap heeft de kans gegrepen dat de provincie een weg wilde leggen waar het waterschap een dijk in gedachten had. Door dat samen te doen, hebben beide partijen miljoenen bespaart, maar de provincie had nog geen geld klaarliggen. Het waterschap heeft dat voorgeschoten om zodoende toch gebruik te maken van deze kans.

2. *Gebruik maken van de plek*

Een dijk heeft een sterk talud en kan daarom een weg dragen. De wegbeheerder maakt gebruik van de plek die de dijk biedt. Vergelijkbaar kunnen waterleidingduinen een plek bieden om warmte en koude op te slaan.

3. *Nieuwe inkomsten genereren*

Een weg over een dijk verbindt en ontsluit gebieden en creëert zo inkomsten die er anders niet zouden zijn. Uit waterleidingduinen komt niet alleen drinkwater, maar ook energie. De opbrengsten van zorg gaan omhoog als mensen in de eigen woning beter herstellen.

4. *Kosten delen*

Wonen en zorg delen kosten voor gebruik van ruimte, misschien ook wel voor bouw. Dit is niet anders bij een weg op een dijk, of een energiebedrijf dat gebruik maakt van een gebied voor waterzuivering. Tot dit delen van kosten hoort ook het delen van transactiekosten.

5. *Stapelen van toekomstwaarden*

Transacties hebben naast kosten ook baten tot gevolg. Denk aan recreatie in een gebied voor wateropslag, waar het drinkwaterbedrijf zit, en waarin een natuurbeheerder investeert. Dit creëert als volgende stap een uitgelezen plek voor recreatie; meekoppelen, het zwaan kleef aan effect. Dit effect staat ook voor het opnemen van verlies in het geheel van opbrengsten en het zo bieden van mitigatie en compensatie.

6. *Optimalisering door de gemeenschap*

Het drinkwaterbedrijf, de waterbeheerder, de natuurbeheerder en de recreatieondernemer maken elkaar beter, zij doen aan onderlinge versterking door meekoppelen. Geen van deze partijen gaat maximaal voor zijn eigen belang, omdat hij anders de onderlinge versterking verstoort. Zij helpen elkaar om ieders doel optimaal te bereiken en dat is een definitie van gemeenschap.

Een gemeenschap opereert lokaal, op de plek, en niet vanuit een hoofdkantoor. Op de plek worden binnen de samenwerking de nieuwe kansen in de tijd waargenomen: op dat moment en in de toekomst. Daarvoor staat het hoofdkantoor van elk van de betrokken partijen te ver weg. Daar wordt in principe gestuurd op een maximaal te behalen effect, bijvoorbeeld bij de productie van drinkwater, of energie. Alleen wanneer duidelijk is dat afstemming met andere partijen leidt tot het delen van kosten, en tot nieuwe opbrengsten, zal het hoofdkantoor begrijpen dat het moet meedoen binnen deze gemeenschap. Optimalisatie van het eigen doel met de doelen van anderen levert dan meer op dan maximalisatie van het eigen doel. De economische effecten zijn:

- A. Er blijft geld over door het delen van kosten, waaronder transactiekosten
- B. Er komt geld beschikbaar door hogere opbrengsten
- C. Er komt geld beschikbaar door lagere kosten voor mitigatie en compensatie
- D. Door het creëren van toekomstwaarden zetten deze processen A, B en C zich voort
- E. Door het proces A tot en met D gaat de koopkracht van partijen erop vooruit

Door deze economische effecten A tot en met E vindt een andere verdeling van welvaart plaats en dus is een andere, moderne herverdeling aan de orde. Zo vindt de verdeling van welvaart tussen belangen als water, groen, zorg, welzijn, groen en veiligheid in veel hogere mate dan anders decentraal plaats. Daardoor hoeft nu centraal minder gezorgd te worden voor herverdeling. Er is bijvoorbeeld geen, of een ander nationaal Deltafonds nodig als problemen van waterveiligheid in toenemende mate lokaal worden opgelost door onderlinge versterking. Dat scheelt geld voor centrale organisaties, waaronder geld voor de Belastingdienst en voor mitigatie compensatie door de overheid. Dit laatste scheelt ook tijd voor juridische procedures en voor de verliezen die worden geleden tijdens het wachten daarop.

Niet alleen spelen belangen als water, groen, zorg, welzijn, klimaatadaptatie en veiligheid meer op elkaar in, maar is ook sprake van meer belangen die een rol kunnen spelen. Daarmee wordt eenvoudig de economie groter. Dit betreft met name belangen die nu vaak genegeerd worden. Voornamelijk oorzaak daarvan is de omvang van grote centrale organisaties, zoals zorgverzekeraars of waterschappen. Zo is bekend hoezeer groen bijdraagt aan gezondheid, maar de meeste zorgverzekeraars laten dit positieve effect schieten. Dit is steeds te plaatselijk waardoor zij het niet voelen. Hetzelfde geldt voor decentraal waterbeheer in plaats van grote systemen met grote

buizen, pompen en wateren. Die zijn bijvoorbeeld minder goed in staat om energie en afval uit water te winnen dan decentrale systemen.

Gebruik maken van tijd en plek, kosten delen, nieuwe opbrengsten genereren, toekomstwaarden stapelen en optimalisatie door de gemeenschap zijn zes mechanismen van herverdeling op decentraal niveau. Dit zijn volstrekt andere mechanismen dan belasting, verzekering, of loonmaatregelen. In vergelijking daarmee zijn de decentrale mechanismen economisch efficiënter, waardoor er eenvoudig meer te verdelen is. Zij zorgen voor een veel fijnmaziger herverdeling dan de centrale mechanismen.

Groot verschil is dat de centrale mechanismen voor herverdeling geen prikkel geven, en zelfs de prikkel onderdrukken, om gebruik te maken van positieve neveneffecten en om nadelige effecten te mitigeren en compenseren. Bijvoorbeeld het gezondheidseffect van een natte en groene wijk is tot voor kort steeds genegeerd. Als gezondheid toch verzekerd is, waarom dan geld stoppen in het voorkomen van problemen door een natte, groene wijk? Hiermee wordt veel welvaart niet gerealiseerd die door meekoppelen wel gerealiseerd kan worden. Hierna laten wij zien waar dat precies gebeurt.

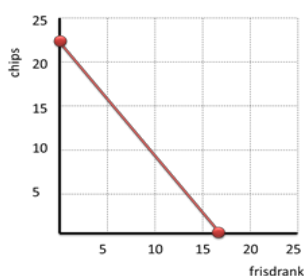
4 Meer welvaart door meekoppelen

4.1 Inleiding

Wonen heeft een positief effect op zorg en andersom. Dit meekoppelen kan zowel een besparing betekenen, als meer opbrengsten, en in elk geval betekent het meer welvaart. Er is meer welvaart te verdelen en daarom ook te herverdelen. Een snelle blik in economische handboeken leert dat deze redenering over meekoppelen geen enkele rol speelt in het gangbare denken over economie, en over de samenleving in het algemeen. Zo laten deze handboeken de bekende redenering zien dat iemand overweegt om bijvoorbeeld duurder te gaan wonen. Dit geeft hem minder financiële armslag voor onder meer zorg, maar nergens in deze handboeken is ruimte voor het idee dat de nieuwe woning misschien wel leidt tot lagere zorgkosten en tot meer woongenot vanwege de beschikbaarheid van zorg. Hierna bespreken wij vier economische thema's en laten zien dat meekoppelen deze net in een iets ander licht zet waardoor meer welvaart gecreëerd kan worden: 1) budgetlijn, 2) kosten, 3) toekomstwaarde, 4) transactiekosten.

4.2 De budgetlijn

De budgetlijn dient om de keuzes van consumenten te verklaren. Iemand heeft bijvoorbeeld € 36 besteedbaar en hij houdt van chips en frisdrank. Afhankelijk van hoeveel hij van beide houdt, koopt hij een hoeveelheid chips en frisdrank voor in totaal € 36. Dit bedrag is onderdeel van zijn totale jaarbegroting.

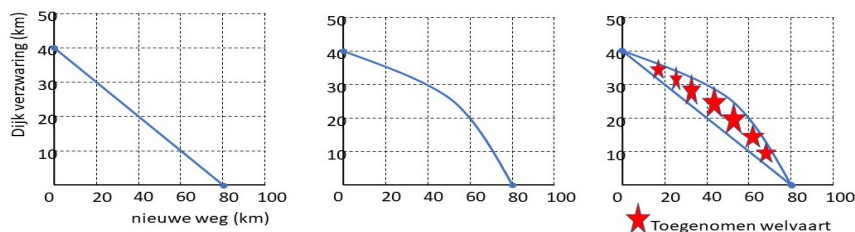

In dit voorbeeld kan de consument met € 36 in totaal 24 zakken chips á € 1,50 per stuk kopen. Hij kan ook 16 flessen frisdrank á € 2,25 per stuk kopen. Hij kan ook daartussenin gaan zitten, en bijvoorbeeld 12 zakken chips kopen, en 8 flessen frisdrank, voor in totaal € 36, zijn budget.

Figuur 1. Klassieke budgetlijn

De overheid kan bedragen bestemmen voor dijkverzwaring en voor snelwegen. Dit gaat gepaard met eenzelfde soort keuze als van de consument die kiest tussen chips en frisdrank. Binnen het budget betekent meer frisdrank minder chips, en andersom; meer dijkverzwaring betekent minder snelwegen, en andersom. Hoewel klaar als een klontje, negeert de economische theorie hier een feitelijk kenmerk van producten dat in geval van dijken en wegen goed zichtbaar is. Het voorbeeld in Gouda laat zien dat meer dijk meer weg kan betekenen, en andersom. Effecten zoals nabij Gouda kunnen in elk product zitten, denk aan zoiets simpels als een maaltijd. Dat is vaak een keuze voor gezondheid samen met gezelligheid. Meer gezondheid betekent in dit geval niet minder mogelijkheden om te kiezen voor gezelligheid, en andersom.

Overheden kennen het effect dat producten elkaar onderling versterken van de maatschappelijke kosten baten analyse (MKBA). Die maakt voor hen inzichtelijk dat zij door aankoop van bijvoorbeeld een weg een aantal effecten tegelijk krijgen, zoals betere bereikbaarheid, minder overlast, meer veiligheid en meer bedrijvigheid. Voor zover bekend heeft het werk aan MKBA's niet geleid tot het anders tekenen van de budgetlijn voor de gevallen waarin twee producten elkaar versterken, zoals weg en dijk. Dit anders tekenen is verder eenvoudig, als bekend is welk effect producten op elkaar hebben, dan wordt de budgetlijn een curve in plaats van de rechte lijn die deze altijd was.

Figuur 2. Klassieke en alternatieve budgetlijn, en toegenomen welvaart

In dit voorbeeld kan de overheid met € 5 miljoen in totaal 400 meter dijk á € 12.500 per meter kopen. Hij kan ook 800 meter snelweg á € 6.250 per meter kopen. Zij kan ook daartussenin gaan zitten, en bijvoorbeeld 200 meter dijk kopen, en 400 meter snelweg, voor in totaal € 5 miljoen, zijn budget, figuur links. Legt de overheid echter een weg op de dijk, dan krijgt zij meer dijk en meer weg, omdat kosten worden gedeeld. Naarmate het budget minder gaat naar ofwel alleen weg, ofwel alleen dijk, kan daarvoor meer weg en dijk gekocht worden, figuur midden. De figuur rechts geeft aan welke winst hiermee wordt gemaakt. Deze winst is de toename aan welvaart die hier door meekoppelen wordt gerealiseerd.

4.3 Kosten

De prijs wordt bepaald door de kosten van een product en door de vraag daarnaar. De kosten vallen uiteen in vaste en variabele kosten, maar gangbare economische theorie houdt geen rekening met de combinatie tussen twee of meer producten. Zo kan een hotel extra inkomsten genereren met een dakterras op een groen dak. Elke gebruiker van dit dak kan delen in de kosten, waardoor per gebruiker de kosten laag zijn, dus ook voor het dakterras. De hoteleigenaar kan binnen zijn budget kiezen voor meer dak en terras, omdat hun prijzen dalen. In plaats van meer kan hij ook kiezen voor zoveel dak en terras, als hij normaal zou hebben gedaan, en het voordeel besteden aan een volgend doel. Dat kan ook weer op het dak liggen, zoals een kruidentuin voor het restaurant van het hotel. Een volgend doel met nieuwe opbrengsten en met kosten, maar die worden gedeeld waardoor voor alle doelen de kosten verder dalen.

Dalen de kosten, dan daalt de prijs. In de economische theorie is dit simpel, behalve dat zich daarin nu een onbekend verschijnsel voordoet. Deze theorie gaat steeds uit van een enkel product met vaste en met variabele kosten. Zo heeft een terras vaste kosten, zoals de grond, tafels en stoelen. Hoe meer klanten, hoe beter die kosten worden verdeeld per klant, maar bij geen of bij honderd klanten blijven die kosten gelijk. Zo is de theorie, maar die houdt geen rekening met het feit dat bijvoorbeeld de ondergrond van een dakterras kan worden gedeeld voor andere doelen. Hoe meer doelen, hoe lager de kosten per doel. De vaste kosten blijven niet gelijk en dit betekent dat zij niet bestaan, er zijn enkel variabele kosten. Die dalen door meekoppelen en zo stijgt de welvaart.

4.4 Toekomstwaarde

Het dak van het hotel had misschien al heel lang de toekomstwaarde van dakterras, maar daarvan is nooit gebruik gemaakt. Gangbaar economisch denken zet het doel voorop en maakt de middelen ondergeschikt. Zij zijn een kostenpost om een doel te bereiken. Die kosten worden afgeschreven en moeten zo laag mogelijk zijn. Zeker nu middelen in absolute zin steeds schaarser worden, is er reden om deze twee of meer keer in te zetten. Al voor hun inzet voor een eerste doel heeft het zin om te kijken welke kansen op het bereiken van een volgend doel daarmee worden klaargelegd. Met andere woorden, welke toekomstwaarde wordt gecreëerd. Die waarde komt in beeld door de multifunctionaliteit van het middel te beschouwen.

In het gangbare economische denken staat het middel vast, samen met de vaste kosten daarvan, en zonder de toekomstwaarde in te calculeren. Daaruit volgt de prijs en er is geen idee dat die kan dalen doordat het middel tot meer doelen kan dienen. Denk in geval van het groene dak aan de overheid die zich doelen stelt rond wateropvang, klimaatadaptatie, biodiversiteit, geluidwering en gezondheid. Dit zijn vijf doelen die met behulp van het dak op het hotel kunnen worden bereikt. Waar anders de samenleving kosten had moeten maken voor overheidsbeleid rond deze vijf doelen, krijgt de samenleving dit nu aangereikt; de welvaart stijgt.

4.5 Transactiekosten

Er is nog een post die de prijs kan doen stijgen, of dalen, transactiekosten. Dat zijn onder meer zoek- en informatiekosten, contractkosten en controle- en nalevingkosten. Het ligt voor de hand om in het voorbeeld van het groene dak die kosten hoog in te schatten, bijvoorbeeld omdat een subsidie moet worden aangevraagd. Toch kan dit voorbeeld ook tot het omgekeerde leiden, de inschatting dat de transactiekosten juist dalen door de samenwerking bij de inzet van een middel tot twee of meer doelen. Zo moet op het hotel een optimum ontstaan tussen het gebruik voor het terras en voor wateropvang. Uit overleg daarover ontstaat een verhouding tussen terras en groen waardoor vervolgens duidelijk kan worden dat een deel van het groen geschikt is voor een kruidentuin. Partijen leren van elkaar en komen op nieuwe ideeën.

Partijen kunnen erachter komen dat een deel van het groen geschikt is voor terras noch kruidentuin, maar wel voor zonnepanelen. Er komt een volgend doel bij, waardoor de kosten over nog meer doelen worden omgeslagen. Ontwikkeling van dit doel gaat gepaard met transactiekosten, omdat er (extra) afstemming tussen partijen nodig is. Maar dat heeft ook tot gevolg dat partijen elkaar steeds beter leren kennen en nog meer doelen kunnen nastreven. Denk aan het verbinden van groene daken waaraan partijen in Rotterdam intussen werken. Door jarenlang stug door te werken aan groene daken zijn zij op het niveau aangekomen dat zij een daklandschap aanleggen met onder meer nieuwe looproutes en woonfuncties. Zij maken daarvoor transactiekosten en die dalen niet alleen bij elk volgend doel, maar denkbaar is zelfs om te spreken van baten die er anders niet zouden zijn, transactiebatens. Die term bestaat niet in de bekende economische handboeken.

Buurttuin Verdriet in Cuijk is een voorbeeld waar zorgcliënten dagopvang krijgen en waar groenten hun weg vinden naar lokale horeca. In deze tuin vindt een hele reeks activiteiten plaats waarbij honderden vrijwilligers betrokken zijn. Hun aanwezigheid in de tuin maakt dat zij elkaar snel vinden en eenvoudig de connectie leggen tussen zorg, voedsel en horeca. Zij laten zien hoe meekoppelen bestaat uit de stapeling van toekomstwaarden. Daarbij komt elke volgende stap sneller, omdat de betrokken vrijwilligers leren. Met andere woorden, de transactiekosten voor de start van elke volgende activiteit dalen. Daardoor stijgt de welvaart. Een centraal gestuurde zorginstelling bereikt dit nooit. Deze maakt voor het nemen van het initiatief, en het blijvend goed houden daarvan, veel hogere transactiekosten. Die kunnen zelfs een obstakel blijken. Aan heel veel van wat bewoners in een buurttuin doen, zal een welzijnsinstelling eenvoudig nooit beginnen.

4.6 Tot besluit

De allocatie van middelen bij enkel een park en enkel dagopvang is minder goed dan bij een park dat voedsel levert en een plek voor dagopvang. De positieve effecten van park en dagopvang worden niet verspild, maar gebruikt. Geld dat normaal naar park en dagopvang gaat, krijgt een betere bestemming. Dit betekent in dit voorbeeld een betere bestemming van belastinggeld en ook van uitkeringen van verzekeraars, en daar komt nog een extra financieel voordeel bij. Burgers krijgen hun oplossingen decentraal voor elkaar tegen aanzienlijk lagere kosten dan de meer traditionele aanbieders die meestal centraal werken. Centraal betekent dat er een hoofdkantoor aan te pas moet komen. Niet alleen is dit bijna altijd duurder, maar de kwaliteit is al snel minder. Een hoofdkantoor kan nooit zo op maat dagopvang bieden zoals burgerinitiatieven.

Meekoppelen betekent afrekenen op decentraal niveau. Voordelen en ook nadelen worden meteen afgerekend, of later in een volgende stap van een project. Dit betekent geenszins het overbodig maken van het centrale niveau, maar wel een omkering in de volgorde: niet meteen de U-bocht maken langs het centrale niveau, maar eerst zelf een oplossing op decentraal niveau zoeken en dan pas de U-bocht maken, voor zover nodig. Dat scheelt kosten, want de U-bocht is duurder dan decentraal oplossen. Zo zijn vrijwilligers samen met professionele begeleiders in staat om een hele hoge kwaliteit dagopvang te leveren tegen 25% minder kosten. Samen zijn zij veel beter dan een hoofdkantoor in staat om deze zorg goed op maat bij de cliënt te krijgen. Daarin zit de kwaliteit die

verloren gaat als een hoofdkantoor de professionele begeleider aanstuurt. Bovendien maakt een hoofdkantoor daarvoor tal van kosten die mensen in hun buurt veel minder maken.

Een hoofdkantoor kan ook nooit zorgen voor alle extra activiteiten die vrijwilligers gaan ondernemen als zij eenmaal goed op gang zijn met elkaar. Talloos zijn de voorbeelden van actieve burgers rond zorg en welzijn die na verloop van tijd met elkaar aan de slag gaan rond duurzaamheid. Zo groeit decentraal een bijzonder interessante dynamiek die dwingt om een omkering in gedachten te nemen tussen centraal en decentraal, en een aanpassing in de economische theorie. Daar verandert het kiezen tussen willekeurige goederen in een minder willekeurige keuze, omdat die goederen elkaar onderling kunnen versterken. Meer van het ene is daarom niet automatisch minder van het andere. Dat verandert het denken over de verdeling van de welvaart en de herverdeling daarvan.

5. Conclusie

5.1 Inleiding

Met behulp van talloos veel voorbeelden die de afgelopen tien tot twintig jaar in aantal en omvang snel zijn gegroeid kan een beeld worden geschetst van woonwijken waarin belangen elkaar versterken. Daarin speelt bijvoorbeeld verduurzaming van energiegebruik een rol, vervoer, afval en onderhoud van de woningen. Gevolg is een beeld van een wijk waarin in de eerste plaats herverdeling van voordelen plaatsvindt, zo gaan de voordelen van water en groen naar gezondheid, voedsel en zorg. In de tweede plaats heeft deze herverdeling ook betrekking op de mitigatie en compensatie van nadelen, zo gaat woningbouw ten koste van natuur en gezondheid, maar kan een goede samenhang van water, natuur, voedsel en welzijn hiervoor mitigatie en compensatie bieden.

De casus speelplein Velletri laat zien hoe een meervoudige oplossing kan zorgen voor herverdeling van welvaart. Kosten zullen worden bespaard en meer kwaliteit zal tot stand komen, dan wanneer dezelfde maatschappelijke problemen enkelvoudig worden opgelost. Bij enkelvoudig werken staat het doel voorop; daarvoor worden alle benodigde middelen ingezet. Die middelen hebben geen andere waarde dan het dienen van dit doel; denk aan een pijp met een bredere diameter die het doel dient van meer capaciteit om water af te voeren. Bij meervoudig werken heeft dit doel zeker prioriteit, maar de middelen kunnen meer doelen dienen, zoals het waterplein aantoont.

De investering in het waterplein eindigt niet met het bereiken van het doel, klimaatadaptatie, maar dit wordt een stap in een reeks opeenvolgende stappen. Het waterplein laat zien hoe een middel een platform creëert voor volgende doelen. Als daarbij weer middelen worden gezocht, dan herhaalt dit zich; denk aan de pomp voor peilbeheer die weer een middel kan zijn tot opslag van warmte en koude. Deze doorontwikkeling van meervoudige business cases betekent het verder verruimen van de welvaart. Deze doorontwikkeling is van invloed op de verdeling van de welvaart, omdat steeds meer mensen en belangen betrokken raken. Zo kan het waterplein bijdragen aan de energietransitie, en dat zal invloed hebben op de welvaart van de bewoners in de wijk Velletri.

Ook in de casus Almere is sprake van herverdeling. Er dient zich een mechanisme van herverdeling aan dat nieuw is en niet vergelijkbaar met de bekende mechanismen van belastingen, premies en uitkeringen. Zij werken met een U-bocht en moderne herverdeling slaat die over; mechanismen van moderne herverdeling bestemmen decentraal middelen en zorgen zo voor betere verdeling. Dit scheelt kosten voor betaling van het centrale niveau waardoor meer te verdelen is. Dit komt niet in de plaats van de belastingen, premies en uitkeringen. Deze conclusie kijkt achtereenvolgens naar de betaalbaarheid en rechtvaardigheid van deze wijze van herverdeling, en tenslotte naar de theorie.

5.2 Betaalbaarheid

Niet alle, maar heel veel producten en diensten kunnen geheel of gedeeltelijk lokaal geproduceerd worden. Denk aan energie, zorg, welzijn, voedsel, vervoer, wonen, water, veiligheid, afvalverwerking, natuur. Deze producten centraal produceren betekent het onnodig maken van hoge kosten, en het laten liggen van veel kansen. Zo zijn grote aanbieders vanuit hoofdkantoren nooit in staat om de kracht van een buurt in te zetten om zorg en welzijn te verbeteren. Tegelijk staan zij onder constante druk om hun kosten te beheersen en daarom nog grootschaliger te worden. Daarmee stijgen de kosten van hun hoofdkantoren verder en zijn zij nog minder in staat om lokale kansen te grijpen. Rond veel producten en diensten is het punt gepasseerd waarop decentrale productie niet alleen kan tegen lagere kosten en met meer kwaliteit, maar ook garant staat voor een betere herverdeling van welvaart.

In het voorbeeld van het groene dak vindt herverdeling niet indirect plaats door de overheid die apart middelen inzet voor wateropvang, maar door een extra doel te geven aan een middel, het groene dak. Dit heeft tenminste twee voornaamste effecten op herverdeling: 1) de prijs daalt waardoor er meer te verdelen valt, en minder herverdeling nodig is, en 2) de kosten voor herverdeling door de overheid dalen. In andere voorbeelden kan dit tot uitdrukking komen in minder herverdeling door lonen, schadevergoeding en verzekering, waaronder pensioenen. Met andere woorden, producten die gebruik maken van hetzelfde middel dalen in prijs. Sociaaleconomisch betekent dit meer welvaart om te verdelen waardoor minder noodzaak tot herverdeling, en de kosten voor herverdeling dalen, omdat deze direct plaatsvindt in plaats van indirect door overheid, lonen, schadevergoeding en verzekering. De conclusie is nu dat:

- Moderne (her)verdeling is efficiënter, levert meerwaarde voor de regionale economie, creëert meervoudige waarde (naast economisch, ook ecologisch en sociaal).
- Regionale netwerken zijn gericht op integraal (samen)werken, en zijn daardoor efficiënter en effectiever.

5.3 Rechtvaardigheid

Nadelen van productie zijn bijvoorbeeld geluidsoverlast en uitstoot van CO₂. Veel van die nadelen vragen compensatie en dat betekent het betalen voor belastingen, verzekeringen en misschien zelfs schadevergoeding. Compensatie is ook nodig voor ongelijkheid in beloning, omdat sommige mensen een hele grote beloning verdienen aan hetzelfde product en anderen een hele lage. Daarvoor dienen lonen, belastingen, pensioenen en verzekeringen. Nadelen en ongelijkheid vragen om compensatie, oftewel herverdeling van welvaart over mensen en over maatschappelijke belangen als natuur en milieu.

In Nederland vindt meer dan 300 miljard euro zijn weg via herverdeling, iets minder dan de helft van het BNP. Daarvoor zijn dure centrale organisaties nodig, zoals verzekeraars, vakbonden, rechtbanken en de overheid. Garanderen zij de economisch meest efficiënte en moreel beste herverdeling? Nee is het antwoord op de vraag naar economische efficiëntie; dit op basis van voorbeelden van mensen die lokaal heel nauwkeurig producten, bijproducten, voordelen en nadelen op elkaar afstemmen. Zij hebben veel minder geld nodig dan dure centrale organisaties, maar creëren zij ook minder nadelen en ongelijkheden? Zij nemen ter plekke bestemming en herverdeling voor hun rekening. Is de uitkomst daarvan economisch meer of minder goed, en moreel meer of minder rechtvaardig, dan wanneer dit gebeurt op meer centraal niveau?

Het recht verbiedt nadelen, maar laat ook veel nadelen ongemoeid, bijvoorbeeld rond gezondheid en woongebieden. Ook hier treedt de fijnmazigheid in werking van de decentrale mechanismen voor herverdeling. Nadelen die juridisch mogen, worden gemitigeerd en gecompenseerd door daarvoor voordelen in te zetten; denk aan groen dat luchtvervuiling en geluidsoverlast verder onder de toegestane normen brengt. Zo kunnen ook nadelen, die niet mogen, worden gemitigeerd en gecompenseerd. Lokale voordelen versterken elkaar en mitigeren en compenseren lokale nadelen. Als dit zorgt voor meer proportionaliteit, redelijkheid, gelijkheid en zekerheid, dan draagt dit bij aan meer rechtvaardigheid. Dat wil zeggen meer rechtvaardigheid op de plek waar zich die herverdeling afspeelt, maar dat hoeft zich niet overal af te spelen.

Niet iedere plek leent zich even goed voor lokale herverdeling, en niet overal zijn gemeenschappen even goed in staat om dit voor elkaar te krijgen. Dat pleit voor de centrale herverdelingsmechanismen en om beide soorten mechanismen elkaar te laten aanvullen. Om inefficiënties in de markt te corrigeren is er in de klassieke economische theorie een centraal orgaan (overheid) om tot rechtvaardige (her)verdeling van welvaart te komen. Recente economische theorie, die aansluit bij de gedragseconomie, stelt dat rechtvaardige waardeverdeling door distributieve (regionale) netwerken tot stand komt. De focus ligt daarbij op het herverdelen van waardebronnen (daar waar waarde wordt gecreëerd) in tegenstelling tot focus op herverdeling van inkomen alleen. Wel houdt dit het nut van centrale herverdeling in stand. Centrale en decentrale mechanismen kunnen samen voordelen en nadelen verevenen die mensen ondervinden door scheve verdeling van middelen.

5.4 Theorie

Samenvattend komen uit deze studie drie herverdelingseffecten voort:

1. Meer koopkracht door meer opbrengsten en minder kosten, waaronder transactiekosten, betekent dat er meer welvaart te verdelen is.
2. Meer problemen worden decentraal opgelost. Daardoor minder inspanning van centrale partijen om ongelijkheden recht te trekken. Dat scheelt de samenleving kosten, waardoor er meer welvaart te verdelen is.
3. Meer mensen krijgen de kans om deelgenoot te zijn in de decentrale oplossing van problemen; dat geeft hen de kans om te delen in de extra welvaart die te verdelen is.

Deze drie herverdelingseffecten volgen niet uit de klassieke economische theorie. Deze gaat uit van een relatie tussen het realiseren van doelen en de beschikking over schaarse middelen die mogelijk elders kunnen worden ingezet. Daarin is er sprake van concurrentie om middelen die van nature beperkt en schaars zijn. De prijs van middelen wordt bepaald door vraag en aanbod in een concurrerende markt. Consument en producent maken daarbij individueel rationele keuzen voor het realiseren van doelen met schaarse middelen.

De gedragseconomie gaat er van uit dat, meer nog dan individuele rationele afwegingen, sociale factoren van invloed zijn op de besluitvorming van consument en producent. Daarbij wordt gezocht naar resultaten die goed genoeg zijn en niet noodzakelijkerwijs optimaal. Gedeelde culturele normen en waarden, gevoel voor eerlijkheid en rechtvaardigheid en een neiging om samen te werken vanwege een gemeenschappelijk belang staan daarin centraal. Dat opent de weg naar het realiseren van meerdere doelen door meervoudige inzetbaarheid van schaarse middelen.

Steeds meer daken krijgen er een functie bij, en steeds meer woningen zijn geschikt om zorg in te ontvangen, maar zo was het vroeger niet. Deze nieuwe trend toont aan hoe samenleving en economie heel lang hebben gefunctioneerd en in hoge mate nog steeds functioneren: een middel dient voor een enkel doel. Sterker nog, voor een enkel doel worden alle benodigde middelen ingezet zonder te kijken wat die middelen nog meer kunnen. De omkering is nu om elk middel voor zoveel mogelijk doelen in te zetten, maar dat dringt slechts langzaam door. Toch geven talloos veel organisaties aan dat ze inclusiever en meer integraal willen gaan werken. Met integraal bedoelen zij de inzet van elk middel tot zoveel mogelijk doelen.

Een radicaal antwoord is dat zij heel anders omgaan met middelen en doelen, zij maken een omkering. In plaats van alle benodigde middelen in te zetten voor een enkel doel, zetten zij elk middel in voor zoveel mogelijk doelen. Dus niet al het nodige inzetten om bijvoorbeeld een huis te bouwen, maar al die materialen, tijd, geld en kennis inzetten voor een plek waar je kunt wonen en werken, zorg kunt ontvangen en verlenen, energie kunt opslaan en opwekken, water kunt vasthouden en zuiveren, en nog heel veel meer. Op de plek zelf scheelt dit een aanzienlijke som geld en levert het belangrijke waarde op. Ook scheelt dit de samenleving veel geld en moeite, want oplossingen hoeven minder van buiten te komen. Vaak van dure organisaties met oplossingen waarvan de kwaliteit steeds onder druk staat. Er wordt met andere woorden opnieuw welvaart verdeeld met minder behoefte aan dure herverdeling door de overheid.

Volgens de klassieke economische theorie botst inzet van een middel tot twee of meer doelen met de premisse van een op nutsmaximalisatie gerichte individuele consument / producent in een zelfregulerende efficiënte markt waarin prijs wordt bepaald door vraag en aanbod. Deze focus leidt tot verspilling en ontmoedigt samenwerken. In de gedragseconomie past dit beeld wel waarin wordt uitgegaan van een op vertrouwen en samenwerking gebaseerde markt. In die markt zijn succesvolle zakelijke transacties gestoeld op wederzijds vertrouwen, samenwerking en een gevoel van eerlijkheid (wederkerige relaties van vertrouwen). Door samenwerking en vertrouwen realiseren meerdere stakeholders meerdere doelen door een middel voor meerdere functies geschikt te maken. Daardoor zijn meerdere belangen van de verschillende stakeholders gediend.

Het impliceert ook het denken in verschillende waarden, naast financiële waarde ook sociale en ecologische waarden. Door het combineren van functies wordt meervoudige waarde gecreëerd. Naast economische, ook sociale en ecologische waarde. Daarmee wordt de kloof overbrugd van klassieke naar gedragseconomie, dat met produceren meer dan alleen economische waarde wordt gecreëerd. Dat vraagt samenwerking en vertrouwen. Ontegengesteld speelt wel mee dat kosten vaak diffuus zijn en het waarderen van waarden, zoals woongenot, lastig is. Het is in de afweging bij meekoppelen en afwentelen dan ook nodig om stil te staan bij de vraag hoe de oplossing voor

het ene vraagstuk kan bijdragen aan de oplossing van het andere. Dat vraagt het integraal benaderen van vraagstukken en het (ver)kennen van elkaars belangen.